

Může ještě školství zachránit český průmysl?

Ivan Fišera
exkluzivně
pro Sondy
Revue

Ivan Fišera, sociolog vyučující strategický management, v médiích několikrát varoval, že české školství působí ve své utilitě a potřeby ekonomiky a zaměstnatelnosti jsou pro něho naprosto mimo reálný čas a prostor. Dokonce uváděl, že ČR hrozí ztráta konkurenceschopnosti lehkomyšlným přebujením humanitních oborů na úkor technického a přírodovědeckého vzdělání. Sondy se proto zeptaly: Je situace opravdu tak nebezpečná?

Ano, situace je velice vážná už hodně dlouho a trvale se zhoršuje. Čeští podnikatelé si již skandálně dlouho museli stěžovat na to, že nemohou získat dostatek technicky vzdělaných a řemeslně vyškolených a zdůrazněme i zručných zaměstnanců. Proto se také na mnoha místech sami snaží o nápravu tohoto stavu. Technická a řemeslná zručnost českých lidí byla vedle výhodné geografické polohy jedním z hlavních magnetů pro zahraniční investory a konkurenční výhodou domácích podnikatelů. To je známý fakt. České školství, vedené většinou politickými figurami bez národohospodářského a globálního rozhledu, nedokázalo tuto národní konkurenční výhodu maximálně podpořit a rychle vyrovnat naše zaostávání za ekonomicky úspěšnými evropskými zeměmi.

Rezort školství příliš dlouho podléhal politicky líbivé koncepci vzdělání podle chuti studentů, žáků a jejich rodičů a bohužel také stereotypům velké části učitelů. Dodnes je navíc vystaven neoprávněnému tlaku zavedených humanitních studijních oborů i nově vzniklých škol

netechnického charakteru, pro něž je vzdělávání především byznysem. To se bohužel projevilo i v tom, že tento rezort dodneška nepochopil smysl názvu operačního programu „Vzdělávání pro konkurenceschopnost“ a že s ním neزالomcovaly ani drastické důsledky nynější vleklé globální hospodářské krize.

Pro budoucnost českých občanů je ovšem rozhodující, jak se evropský i globální kontext bude vyvíjet v budoucnosti a jaká je a bude konkurenční síla národních lidských potenciálů. Zadlužené evropské státy se silně zesláblým průmyslem a tvrdě postižené nezaměstnaností jsou odstrašujícím příkladem. Jednou z příčin dnešních problémů byla neschopnost vládních struktur racionálně využít právě evropské fondy zaměřené na zvýšení konkurenceschopnosti lidských potenciálů. I pro nás by mělo platit to, co již dávno využívají především země evropského severozápadu. To znamená co nejrychlejší přetvoření národního školství a soustavy vzdělávání dospělých na systém důsledně podporující dynamické podnikání a chytrou správu země. Samozřejmě to znamená podstatně větší důraz na široce pojaté technické vzdělání pro co nejvíce lidí.

My bohužel v tomto ohledu příliš dlouho „stojíme“ a hrozí nám, že budeme v budoucnosti stát „opodál“, a to přesto, že ono slavné varování Jana Nerudy na ministerstvu školství snad ještě znají. My totiž máme na rozdíl od mnoha jiných evropských států stále ještě vynikající geografickou polohu a tradici. I v této těžké době těžíme ze silného technologického středoevropské-

ho klastru, jehož jádrem je především automobilový průmysl. Průmysl má ve střední a severní Evropě vysokou šanci přežít i tuto krizi, byť se šrámy. A bude na nás a především na pružném praktickém vzdělávání mládeže i dospělých, zda tuto vzácnou příležitost využijeme, nebo ji zase promarníme.

Česko bylo tradičně průmyslovou zemí. Vzhledem k prognózám, že svět čeká třetí průmyslová revoluce, bychom asi s tradicí nevystačili...

Spíše bych řekl, že už v ní jsme a že si s ní ze sociálního hlediska stále méně dovedeme poradit. Třetí průmyslová revoluce coby mohutná vlna zásadních technologických a strukturálních změn již probíhá, a to za podstatně jiných politickoekonomických, demografických, dopravních, ekologických a surovinových podmínek. Je výsledkem řady vzájemně se podporujících změn, jako jsou digitalizace výroby, stále inteligentnější software, zcela nové materiály, důmyslnější roboti, revoluční výrobní procesy a internetové služby. Přináší obrovský růst produktivity práce, nebývalou proměnlivost průmyslových oborů a jejich globálního rozmístění a vytváření i zanikání specializovaných průmyslových regionů – klastrů.

Její využití však už dávno není výsadou několika bohatých zemí. Rychle proniká do superdynamických zemí, jako jsou Čína, Indie, Brazílie a další rychle se rozmáhající země včetně tradičně pomalejšího Ruska. V nich rychle roste nejen stále bohatší a náročnější střední třída, ale především počet globálně konkuruj-

cích firem, pro něž jsou v nejnovejších technologiích a metodách řízení výroby vzdělávány statisíce mladých, anglicky běžně komunikujících odborníků. Nesmíme povyšeně přehlížet, že tyto země a jejich neobyčejně vitální, až agresivní firmy a jejich manažeři mají obrovskou potřebu vyvážit své produkty a pronikat s využitím státní podpory na náš slábnoucí trh s cílem jej postupně ovládnout. Tyto země si přitom tvrdě chrání svůj trh a zaměstnanost až drasticky vysokými cly a dalšími bariérami pro dovoz. V řadě high-tech oborů se Čína stala už téměř globálním monopolistou, likvidujícím zavedené výroby západních osvědčených firem natolik, že je pro západní země bez rozdílu závažným bezpečnostním rizikem.

Neobáváte se, že už jsme jako součást Západu hospodářskou soutěž s dynamickými asijskými giganty vzhledem k současným trendům prohráli? Takže už ani technické vzdělání nám nebude nic platné?

Situace se zčásti také pod vlivem třetí průmyslové revoluce v poslední době mění. Nová vlna robotizace a další nové výrobní procesy, potřeba přiblížení výzkumu výrobě a výroby trhům snižují výhody stále méně levných pracovních sil. Tento trend například podporuje jeden z posledních hitů třetí průmyslové revoluce, tzv. 3D Printing. Tím, že umožňuje tisknout, tedy postupně nanášet vrstvy materiálu tak dlouho, až vznikne třírozměrný objekt, způsobuje již dnes převrat při vývoji a designování nových výrobků, ale dokonce i při výrobě velmi složitých předmětů. A protože vyvíjená zařízení už dnes umějí tisknout nejen z plastů, ale i z keramiky a superpevných kovů, objevují se obrovské možnosti takových tiskáren nejen v medicíně a průmyslu, ale dokonce i pro domácí užití. Jsou tu i další důvody, proč vracet výrobu a s ní průmysl zpět do vyspělých zemí, které se o to snaží. Začínají si konečně uvědomovat, že jsme svou bohorovností a přehlížením problému domácí zaměstnanosti ohrozili

základy naší západní civilizace. Snad stačí jen uvést, že ministerský předseda Cameron před rokem na Světovém ekonomickém fóru v Davosu velmi plamenně a přitom racionálně vyzýval ke společnému úsilí o reindustrializaci Evropy a že právě vysokou technickou úroveň evropského vzdělání zdůrazňoval jako rozhodující konkurenční podmínku takového kroku. Tato reindustrializace bude mít, pokud se nám povede, výrazně novou podobu. Proto s českou pomalostí a zakonzervovanou institucionální strukturou českého vzdělávání a kvalifikačního výcviku v žádném případě nevystačíme. Už dnes si koledujeme o značnou sociální katastrofu. Musíme se přizpůsobit dynamice dnešního světa, předvídat trendy a být schopní jako celý národ rychle reagovat i na nepředvídatelné změny včetně vzniku nových oborů a zániků dosavadních.

Lze se vůbec z hlediska kvalifikace na silně proměnlivý trh práce připravit, nepůjde o jakýsi obecný technický univerzál s potřebou několikrát za život se zaučovat?

Nevidím vůbec žádný důvod, abychom se slova „obecný technický univerzál“ obávali. Naopak moderní, z velké části digitalizovaný technický a řemeslný základ nutně potřebujeme, a to pro všechny absolventy škol, počínaje základními. Musíme cílevědomě diferencovat. Těm, kdo mají talent, musíme dát možnost, aby z tohoto moderního univerzálního technického základu zvládli co nejvíce už dnes. A to i těm, kteří nebudou pracovat přímo v technických oborech. Získají tak možnost snadněji změnit zaměstnání, pokud ve své profesi nenajdou dále obživu. Ti, kteří se rozhodnou pro technický obor, si budou snadněji rozšiřovat mezioborové znalosti a dovednosti. Tak tomu bylo v minulosti, tak je tomu v chytrých, zejména severských státech a tak tomu musí být i u nás. Ti, kteří technický talent nemají, rozhodně nesmějí být odstrčení. To se děje právě při integrované

výuce. Jen chytrá diferenciací může pomoci odstranit blokujiící pocity ponížení a méněcennosti. Ani třetí průmyslová revoluce totiž neodstraní psychické a fyzické rozdíly v dispozicích lidí. Ani potřebu jednodušší, kvalifikačně méně náročné, avšak přesto perfektně vykonávané práce. Právě k ní se vážící dovednosti umožní snižovat nezaměstnanost a s ní spjaté sociální problémy, jež s sebou třetí průmyslová revoluce také přináší.

Připravovali jste pro reprezentaci českých podnikatelů strategii jak změnit situaci. Co z ní můžete prozradit?

Začátkem minulého roku jsem se podílel na přípravě obsáhlého materiálu pro Svaz průmyslu a dopravy ČR, který byl zaměřen na problematiku lidských zdrojů z hlediska potřeb zaměstnavatelů. Pokusím se stručně shrnout své názory, jež s menšími změnami platí dodnes. Současná krize evropských ekonomik kolem nulového růstu bude pravděpodobně trvat déle, než se běžně očekává. V ČR nám zbývá jen velmi krátká doba, abychom byli rychle schopni domácím i zahraničním investorům nabídnout zaměstnance s potřebnou kvalifikací. Zamrazilo mě, když jsem si znovu uvědomil, že na náš pracovní trh právě nastupují mimořádně slabé, prakticky poloviční ročníky, které však mají snad ještě horší kvalifikační strukturu než ty předchozí mimořádně silné. Došlo mi, že

jediné řešení, jež nám zbývá, je rychle zkvalitnit strukturu i obsah výuky v posledních ročnících všech požadovaných oborů a hlavně rychle vybudovat efektivní systém náročných rekvalifikací dřívějších absolventů oborů, po nichž není a již zřejmě nebude poptávka. Jde často o velmi inteligentní lidi s životními i pracovními zkušenostmi a v řadě případů i jazykovými dovednostmi. Moje doporučení stručně vyjádřeno tedy znělo: po vzoru úspěšných evropských zemí rychle a jaksí zázračně přebudovat a zpružnit dosavadní systém nejen školního vzdělávání, ale také, a v tomto okamžiku dokonce přednostně, systém vzdělávání dospělých, a to právě s využitím kapacit školství.

Mohou na této oblasti vzdělávání lépe zaměstnatelných lidí participovat odbory?

Samozřejmě by měly, a to podstatně více. Oblast vzdělávání by pro ně měla být přinejmenším neméně důležitá. Odbory navíc mají nejlíže k podnikové realitě a do značné míry mohou nahradit prakticky neexistující výzkum pracovních vztahů a důsledků současné krize pro zaměstnance. Mohou také přijít s odvážnějšími náměty a zasvěcenějším pohledem na vzdělávací systém než vzdělávací a školské instituce, jež mají své specifické zájmy a trpí těžkou překonatelnou myšlenkovou i organizační setrvačností.

